

Ergenlerin Prososyal Davranışlarının İncelenmesi (Bursa İli Örneği)

Şükrü Ada*, Sevil Özkan Gültekin**, Hale Gönenç***

Makale Geliş Tarihi:10/07/2024

Makale Kabul Tarihi:13/11/2024

DOI: 10.35675/befdergi.1514115

Öz

Bu çalışmada, prososyal davranışlar, bireylerin gönüllülük temelinde başkalarına karşı saygılı ve karşılık beklemezsizin gerçekleştirdikleri olumlu eylemler olarak tanımlanmıştır. Bu tür davranışlar, empati ve başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılık gibi pozitif duyguların etkisiyle ortaya çıkar. Toplumsal normlara uyum, içsel tatmin ve sosyal bağların güçlenmesi, prososyal davranışların temel motivasyon kaynakları arasındadır. Araştırma, Bursa Osmangazi'de bulunan bir devlet okulundaki hazırlık ve 9-12. sınıf düzeyindeki toplam 266 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak Prososyal Davranış Ölçeği kullanılmış ve çalışmada betimsel tarama modeli benimsenmiştir. Öğrencilerin prososyal davranışları, arkadaşlık ilişkileri ile ilişkilendirilerek incelenmiştir. Bulgular, öğrencilerin içsel prososyal davranışlarının sınıf düzeyi, aile eğitimi, aile tutumu ve gelir düzeyi gibi faktörlerden etkilendiğini; dışsal prososyal davranışlarda ise sınıf düzeyi ve baba eğitim durumunun daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Araştırma sonucunda, öğrencilerde prososyal davranışları teşvik etmek için empati geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılması, gönüllülük etkinliklerine katılımın artırılması ve aile-okul iş birliğinin güçlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Prososyal davranış, özgecil davranış, empati, sempati, öz değer

Investigation of Prosocial Behaviors of Adolescents (Bursa Province Example)

Abstract

In this study, prosocial behaviors are defined as positive actions performed by individuals on a voluntary basis, with respect for others and without expectation of reward. Such behaviors emerge as a result of positive emotions like empathy and sensitivity to the needs of others. Conformity to social norms, internal satisfaction, and the strengthening of social bonds are among the primary motivational sources for prosocial behavior. The research was conducted with a total of 266 students from preparatory classes and grades 9–12 at a public school in

*Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bursa Türkiye,

sukruada@uludag.edu.tr ORCID: [0000-0003-3329-9494](https://orcid.org/0000-0003-3329-9494)

**Millî Eğitim Bakanlığı, Bursa Şehit Erol Olçok Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Bursa

Türkiye, sevil_2302@hotmail.com ORCID: [0000-0001-5742-2800](https://orcid.org/0000-0001-5742-2800)

***Bursa Modern Bahçe şehir Koleji Öğretmeni, Bursa/Türkiye,

hale.gonenc@bahcesehir.k12.tr ORCID: [0000-0002-4125-6446](https://orcid.org/0000-0002-4125-6446)

Kaynak Gösterme: Ada, Ş., Özkan Gültekin, S., & Gönenç, H. (2024). Ergenlerin prososyal davranışlarının incelenmesi (Bursa ili örneği). *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(44), 3033-3053.

Osmangazi, Bursa. The Prosocial Behavior Scale was used as the data collection tool, and a descriptive survey model was adopted. The prosocial behaviors of students were examined in relation to their friendships. The findings indicate that students' intrinsic prosocial behaviors are influenced by factors such as grade level, parental education, family attitude, and income level, while external prosocial behaviors are more significantly influenced by grade level and father's education level. Based on the research results, it is recommended to implement initiatives that promote empathy, increase participation in volunteer activities, and strengthen family-school cooperation to encourage prosocial behaviors among students.

Keywords: Prosocial behavior, altruistic behavior, empathy, sympathy, self-worth

Giriş

Ergenlik, insan yaşamının ikinci on yılı olarak tanımlanan ve çocukların yetişkinliğe adım attıkları dönemdir. Bu dönem, ilerlemelerin kaydedildiği bir dönemdir (Türkyılmaz vd., 2010). Bu dönemde fiziksel büyüme, entelektüel gelişim, duygusal değişimler ve hormonal değişiklikler yaşanır; ayrıca sosyal ilişkiler giderek daha önemli hale gelir. Sosyal ilişkilerin gelişmesiyle birlikte kişisel romantik ilişkiler ve akran ilişkileri de özellikle önemli hale gelmektedir. Ergenlik döneminde, kimlik gelişiminde önemli bir rol oynayan faktörlerden biri akran ilişkileridir (Marcia, 1980). Bu dönemde kurulan arkadaşlık bağları, bireyin davranışlarını etkileyebilmektedir. Akran grupları, ergenin sosyal destek sisteminin önemli bir parçasını oluşturur ve bu gruplar, bireyin sosyal becerilerinin gelişmesine katkıda bulunur. Ergenlik döneminde akran grupları, bireylerin benlik saygısını şekillendirmede de önemli bir rol oynar. Özellikle bu süreçte, ergenlerin sosyal çevresinde kabul görme arzusu, sosyal kimliklerinin oluşumuna etki edebilir. Akran desteği ve kabulü, ergenin öz yeterlik duygusunu güçlendirirken, sosyal ve duygusal gelişiminin sağlıklı bir şekilde ilerlemesine yardımcı olur.

Çalık vd. (2009) olumlu sosyal davranışa ilişkin literatürü inceledikleri çalışmada olumlu sosyal davranışın cinsiyet değişkenlerini yordadığını bulmuşlardır. Bu değişkenin gücünü araştırmış ve öğrenci davranışını önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Uysal vd. (2016) araştırmasında, öğretmenlerin prososyal davranışları ile eğitim düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş ve yüksek lisans mezunu öğretmenlerin diğer eğitim düzeylerindeki meslektaşlarına kıyasla daha yüksek prososyal davranış puanları elde ettikleri tespit edilmiştir. Bu bulgular ve yapılan araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda, bireyin olumlu sosyal davranış sergilemesi, insanlara yardım etme ve sunum yapma konularında belirli bir yetenek gerektirdiği söylenebilir.

Eisenberg vd. (1995) araştırmasında 15 yaş üzerindeki bireylerin duygusal gelişimi incelenmiştir. Araştırmaya 16 erkek ve 16 kız katılmış (yaş aralıkları: 4-5, 5,5-6,5, 7-8, 9-10, 11-12, 13-14 ve 15-16) ve prososyal davranış ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Bulgulara göre, prososyal

davranış ile sempati arasında 0.80, olayları objektif değerlendirebilme yetisi ile 0.65, kişisel sıkıntı ile -0.16 düzeyinde ilişkiler saptanmıştır. Araştırma, bireysel farklılıkların prososyal davranışların gelişimini etkilediğini ortaya koymuştur. 17-18 yaş grubundaki ergenler 19-20 yaşlarına kadar izlenmiş ve bu dönemde geliştirilen yardım davranışlarının yetişkinlikteki davranışları etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kadınların erkeklere kıyasla daha prososyal oldukları bulunmuştur.

Crick (1996), öfke davranışları ile prososyal davranışlar arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmasında, erkeklerin genellikle agresif davranışlara tepki verdiği, kızların ise bu davranışlar karşısında daha kayıtsız bir tutum sergilediği bulunmuştur. 9-12 yaşlarındaki 245 ergenle yürütülen çalışmada, "Saldırganlık, Prososyal Davranış ve Sosyal Uyuma Göre Akran Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, bireysel farklılıklar öfke düzeyini etkilemektedir. Sonuç olarak, prososyal davranışların gelecekteki sosyal uyum için önemli bir ön belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Pakaslahti vd. (2002) araştırmasında, ergenlerde prososyal problem çözme stratejileri, prososyal davranış ve sosyal kabul arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmaya 14 yaşındaki 777 ergen ile 17 yaşındaki 877 ergen katılmıştır. Araştırmada tüm değişkenlerini ölçmek için özel ölçekler geliştirilmiştir. Sonuçlar, prososyal davranışlar ile prososyal problem çözme stratejileri arasında düşük düzeyde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ancak bu iki değişken, sosyal kabulün öncüsü olarak belirlenmiştir. Popüler ergenlerin prososyallik seviyeleri yüksek bulunurken, sosyal ilgi görmeyen ergenlerin prososyallik seviyeleri daha düşük tespit edilmiştir. Ayrıca, 14 yaşındaki ergenlerin prososyallik düzeyleri 17 yaşındakilere göre daha yüksek bulunmuştur.

Carlo vd. (2007) araştırmasında, erken ve orta ergenlik dönemlerinde prososyal davranışların ölçümü incelenmiştir. Araştırma, yaş ortalaması 15.8 olan 80 kız öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiş olup, katılımcıların %70'i beyaz, geri kalanları ise farklı ırklardan oluşmaktadır. Öğrenciler sorumluluk, sempati, objektiflik, öfke, duygusal durum ve sosyal ilişkiler gibi özellikler açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme için "Olumlu Sosyal Davranış Ölçeği" kullanılmıştır. Sonuçlar, bireysel farklılıkların hem erken hem de orta ergenlik dönemlerinde prososyal davranışların sergilenmesinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Krahé ve Möller (2010)'ın araştırmasında, medya suçlarının ve öğretmen davranışlarının saldırganlık ve prososyal davranışlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma, 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 1688 öğrenci ile yürütülmüştür. Prososyal ve saldırgan davranışlar, sınıf öğretmenlerinden elde edilen verilerle değerlendirilmiştir. Analizlerde varyans analizi kullanılmış ve cinsiyetin prososyal davranışlar üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen davranışlarının hem kızlar hem de erkekler için saldırganlık üzerinde etkili olduğu bulunmuş, ancak prososyal davranışlar üzerinde olumsuz bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Genel olarak, çalışmada yüksek düzeyde saldırganlık ve düşük

düzeyde prososyal davranış tespit edilmiştir. Ayrıca, medya suçluluğunun hem saldırganlığı hem de prososyal davranışları olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırma, ergenlik döneminde bireylerin prososyal davranışlarının gelişimini ele alarak sosyal uyum, empati ve akran ilişkilerinin bu süreç üzerindeki etkilerini açığa çıkarmasında yatmaktadır. Ergenlik, bireylerin sosyal ve duygusal becerilerini geliştirdikleri ve kimlik oluşumlarının şekillendiği kritik bir dönemdir. Bu dönemde prososyal davranışların desteklenmesi, yalnızca bireysel gelişim açısından değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve dayanışma değerlerinin güçlenmesi açısından da dikkate değerdir. Farklı yaş grupları, cinsiyet ve sosyal destek gibi değişkenlerin prososyal davranışlar üzerindeki etkilerinin anlaşılması ise okullarda ve toplum temelli programlarda hedefe yönelik düzenlemeler yapılmasına olanak tanımaktadır.

Literatürdeki mevcut araştırmaları inceleyerek, ergenlik döneminde sosyal etkileşimlerin ve bireysel farklılıkların prososyal davranışlar üzerindeki belirleyici rolünü araştırması bakımından özgün bir değer taşımaktadır. Ergenlik süresince sosyal kabul ve akran desteğinin bireylerin sosyal kimlik gelişimi ve öz yeterlik duygularına katkıda bulunduğu dair bulgular, psikososyal gelişimi destekleyici stratejilerin önemini ortaya koymaktadır. Araştırmanın medya, öğretmen davranışları ve akran etkisi gibi unsurları ele alması, prososyal davranışların gelişimine çok boyutlu bir perspektif sunmaktadır. Elde edilen bulgular, eğitim kurumları ve ailelerde prososyal davranışların teşvik edilmesi için kapsamlı programların geliştirilmesine bilimsel bir temel oluşturabilir.

Prososyal Davranış ile İlgili Kuramsal Çerçeve

Davranış Tanımı

İnsan, öğrenme yeteneği bakımından diğer varlıklardan ayrılan bir konuma sahiptir. Ancak bu yeteneğin ne ölçüde ve nasıl kullanıldığı, insanın çeşitlilik gösteren davranışlarını ortaya koymasının tam olarak neye dayandığı net olarak belirlenememiştir (Bayrakdar, 2018). Davranış, kişinin tüm eylemlerini kapsayan, belirli uyaranlara verdiği tepki olarak tanımlanabilir (Şimşek vd., 2015). Prososyal davranış, tamamen gönüllülük esasına dayanan, başkalarına karşı saygılı ve karşılığında hiçbir şey beklemeyen davranış biçimidir (Esmer & Özdaşlı, 2018). Olumlu sosyal davranışlar gönüllü olmalıdır; bireye dayatılan davranışlar, faydalı davranışlar olsa bile olumlu sosyal davranışlar sayılmaz (Bilgin, 1988). Olumlu sosyal davranış aynı zamanda “özgecil davranış” olarak da tanımlanmaktadır (Çekin, 2013). Fedakârlık, İngilizce “altruism” kelimesiyle eşdeğer olsa da bir kişinin gönüllü iş yaparken başkalarının koşullarını da dikkate alarak zaman, ara ve enerji harcama davranışını ifade eder (Ümmet vd., 2013). Fedakârlık hem başkalarına yardım etme kategorisine hem de olumlu sosyal davranış kategorisine girmektedir (İşmen & Yıldız, 2005). Empati, iş birliği, paylaşma, yardım etme, fedakârlık, rahatlık gibi başkalarının mutluluğuna ve çıkarlarına katkıda bulunan davranışları kapsayan prososyal

davranışlara “olumlu sosyal davranış” adı verilmektedir (Uzmen & Mağden, 2002).

Klasik Koşullanma

Davranışçı kuramlara göre, öğrenme genellikle tepkisel ve edimsel koşullanma yoluyla gerçekleşir. Bu kuramlar 1960’lı yıllarda önem kazanmıştır. Davranışçıların kuramsal temelleri, Pavlov’un klasik koşullanma ve Skinner’in edimsel koşullanma teorilerine dayanır ve davranışın pekiştirmeye dayalı olduğunu savunurlar (Özcan & Çelik, 2017). Klasik koşullanmada, Pavlov, tekrarlayıcı deneylerle gözlemler yapmıştır. Bu deneylerde, nötr bir uyarıcı olan zil önce, olağan şartlarda köpekte salya akmasına neden olan başka bir uyarıcı olan “et” (koşulsuz uyarıcı) ile eşleştirilmiştir. Bir süre sonra köpek, yalnızca zil çaldığında bile salya akıtma tepkisi göstermeye başlamıştır (Özdel, 2015).

Edimsel Koşullanma

Frederic Skinner, davranışların genellikle eylemlerden önceki olaylardan ziyade eylemlerin sonuçları tarafından kontrol edildiğini ileri sürer. Birçok davranışın, sonuçlarına bakılarak açıklanabileceğini savunur. Skinner, edimsel davranış uyarıcıdan bağımsız görmez. Ancak edimsel koşullanmada, önce organizma tarafından bir edim ya da davranış gösterilmekte, ardından birey çevrenin vermiş olduğu tepkilere bakarak öğrenmeyi gerçekleştirmektedir (Ayten & Köse, 2009).

Prososyal Davranış

İnsanlar, sosyal varlıklar oldukları için tek başlarına yaşayamazlar ve başka kişilere bağımlıdırlar. Birlikte yaşadıkları süre boyunca gönüllü davranışlar göstermelidirler. Karşılığında herhangi bir beklenti olmadan tamamen karşıdaki bireyi düşünerek ve isteyerek gerçekleştirilen davranışlara prososyal davranışlar denir (Esmer & Özdaşlı, 2018). Prososyal davranışlar, ödül beklemeden başka bir insana yardım etmeyi içerir. Bu davranışlar, kişiyi rahatlatma, teselli etme, yardım etme, paylaşma, fedakârlık yapma, iyilik yapma isteği ve empati gibi unsurları içerir (Bağcı, 2015). Prososyal davranış kavramında “başkalarına fayda sağlamak” ve “gönüllülük” esastır (Bayrakçı & Kayalar, 2016).

Prososyal davranışın alt boyutları incelendiğinde;

Özgecilik, sempati, empati ve öz değer kavramları ile karşılaşmaktadır. Kısaca değinmek gerekirse; Özgecilik kavramı ilk defa 19.yüzyılın sonlarında Fransız filozof Auguste Comte tarafından “başka insanlar için yaşamını sürdürme eğilimi ve isteği” olarak ifade edilmiştir (Ekşi vd., 2016).

Empati, sosyal hayata uyumu kolaylaştırmak için önemli bir sosyal bilişsel yeti olarak kabul edilir (Bora & Baysan, 2009). Bu yetenek, duygusal ve bilişsel bir süreçtir ve kişinin kendisini başka bir kişinin yerine koyarak, onun duygularını ve yaşadığı durumu anlaması anlamına gelir. İnsanlar, başkalarının kendileriyle empati

kurduğunu hissettiklerinde, anlaşıldıklarını ve değer gördüklerini düşünürler (Yüksel, 2004). Ancak, empati kurmak her zaman kolay olmayabilir. Başkalarının yaşadığı duyguları deneyimlememiş bir kişi için, onların duygularını anlamak zor olabilir.

Sempati, bir bireyin yaşadığı bir deneyimi başka bir insanla veya insanlarla paylaşması anlamına gelir (Özbek, 2010). Bu, kişinin kendisini başka bir bireyin yerine koyarak, onun duygularını ve eğilimlerini anlamasıdır (Kasapoğlu, 2006). Sempati karşımızdaki kişiyle özdeşim kurabilmemizi ifade etmektedir. Sempati psikoloji ve sosyal kökenli olmakla birlikte hayal gücü ile de ilişkilidir (Dinçyürek, 2004).

Özdeğer; İçinde yaşadığımız toplumun bireyleri veya üyelerinden daha fazlasıdır. Kişi olmaktan kaynaklanır ve herhangi bir ödüle, başarıya veya zafere dayanmayan, kişinin doğasında var olan değeridir. Bireyin sosyal bağlamda başkalarına sunduğu hedefler ve üstlendiği sorumluluklar üzerinden özdeğer oluşturması doğal akışı bozar (Dinç & Kılıç, 2017).

Bireyin prososyal davranışlarını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlere baktığımızda; bireyin cinsiyeti, arkadaşlık ilişkileri, ebeveyn tutumları gibi faktörlerden oluştuğunu görmekteyiz.

Bu araştırma ile ergenlerin prososyal davranışlarını çeşitli değişkenlere göre incelemeyi ve olası farklılıkları belirlemeyi amaçlamıştır. Bununla birlikte aşağıdaki alt problemler incelenmiştir.

Araştırmanın Alt Problemleri

1. Ergenlerin prososyal davranışları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. Ergenlerin prososyal davranışları yeterince arkadaşı olup olmama durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Ergenlerin prososyal davranışları anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. Ergenlerin prososyal davranışları baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
5. Ergenlerin prososyal davranışları ailenin tutumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
6. Ergenlerin prososyal davranışları aylık ortalama gelirine göre farklılık göstermekte midir?
7. Ergenlerin prososyal davranışları sınıf düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, ergenlerin prososyal davranışlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nicel yöntemlerden betimsel tarama kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Betimleyici araştırma modeli, geçmişteki veya halen devam eden bir durumu mevcut durumuyla detaylı bir şekilde açıklamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Karasar, 2020).

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmamızın örnekleme, Bursa Osmangazi ilçesindeki bir devlet okulunda öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılan Hazırlık, 9., 10., 11. ve 12. sınıflardaki 266 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin özelliklerini ayrıntılı olarak gösteren tablo, aşağıda sunulmuştur ve verilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda;

Tablo 1.

Araştırma Örneklemindeki Öğrencilerin Demografik Özelliklere Göre Dağılımı

	Değişken	f	%
Cinsiyet	Kız	142	53.2
	Erkek	125	46.8
Yeterince arkadaşın var mı?	Evet	229	85.8
	Hayır	38	14.2
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	39	14.6
	Ortaokul	36	13.5
	Lise	97	36.3
	Ön lisans	35	13.1
	Lisans ve üstü	60	22.5
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	13	4.9
	Ortaokul	21	7.9
	Lise	100	40.8
	Ön lisans	45	16.9
Ailenin Tutumu	Lisans ve üstü	79	29.6
	Demokratik	13	4.9
	Otoriter	21	7.9
	İlgisiz	100	40.8
Aylık Ortalama Gelir	Mükemmeliyetçi	45	16.9
	10000	11	4.1
	10000-15000	34	12.7
	15000-20000	56	21
	20000-25000	53	19,9
Sınıf Düzeyi	25000 ve üstü	113	42,3
	Hazırlık	24	9
	9.Sınıf	71	26,6
	10.Sınıf	74	27,7
	11.Sınıf	77	28,8
	12.Sınıf	21	7,9

Tablo 1 incelendiğinde, çalışma grubunda %53.2'si kız (n=142) ve %46.8'i erkek (n=125) olmak üzere toplam 266 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin %23.1'i hazırlık, %9'u dokuzuncu, %29.6'sı onuncu, %27.7'si on birinci ve %28.8'i on ikinci sınıfta öğrenim görmektedir. Anne eğitim düzeyine bakıldığında, çoğunluğun (%36.3) ön lisans mezunu olduğu; baba eğitim düzeyinde ise en yüksek oranın (%40.8) yine ön lisans mezuniyetinde olduğu görülmektedir. Aylık gelir dağılımında, ailelerin %42.3'ünün 25.000 TL ve üzerinde bir gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Aile tutumlarına göre, öğrencilerin %40.8'i ilgisiz, %16.9'u mükemmeliyetçi, %7.9'u otoriter, %4.9'u ise demokratik bir aile tutumu içinde yetişmektedir. Ayrıca, öğrencilerin %85.8'i yeterince arkadaşının olduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın veri toplama aracı

Bu çalışmada bireylerin demografik bilgilerine "Kişisel Bilgi Formu" aracılığıyla ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin prososyal davranışlarını ölçmek için "Prososyal Davranış Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçme araçlarına ait açıklamalar aşağıda belirtilmiştir.

Kişisel bilgi formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, öğrencilerin demografik bilgilerini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmıştır. Bu formda, öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim durumu, ekonomik durum, anne-baba tutumları (Demokratik, otoriter, ilgisiz, mükemmeliyetçi) ve yeterince arkadaşı olup olmadığı gibi bilgilerin toplanması hedeflenmiştir.

Prososyal davranış ölçeği

Ata ve Artan (2021) tarafından geliştirilen Prososyal Davranış Ölçeği, öğrencilerin prososyal davranışlarını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu ölçek, özellikle ergenlik döneminde bulunan bireylerin prososyal davranışlarını ölçmeyi hedeflemektedir. Beşli Likert tarzında hazırlanan ölçek, elde edilen puanların yüksekliğinin prososyal olumlu davranışlara sahip olduğunu ifade etmektedir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin 17 maddeden ve 4 alt boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Birinci faktörün açıkladığı varyans %20.86, ikinci faktörün %20.25, üçüncü faktörün %15.41 ve dördüncü faktörün %10.22 olduğu belirlenmiştir. Bu dört alt boyut sırasıyla empati, sempati, özgecilik ve öz değerdir. Ölçeğin 1, 2, 3, 4, 5, 7, 12, 13, 14, 17 ve 18 numaralı maddeleri "İçsel Prososyal" faktörü altında, diğer maddeler ise "Dışsal Prososyal" faktörü altında gruplanmıştır. Özgecilik alt ölçeği için Cronbach Alpha değeri 0,88, öz değer alt ölçeği için 0,87, sempati alt ölçeği için 0,82 ve empati alt ölçeği için 0,74 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tüm alt faktörleri ile testin toplam ölçek puanları arasında Cronbach Alpha değerleri hesaplanmış, güvenilirlik değerlerinin 0.74 ile 0.91 arasında değiştiği gözlenmiştir (Ata & Artan, 2021). Bu çalışmada örneklem grubu üzerinden hesaplanan prososyal davranış ölçeği puanları için Cronbach Alfa değeri 0.95 olarak bulunmuştur.

Araştırma Verilerin Toplanması

Araştırmada zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak amacıyla “Google Forms” ile ölçek hazırlanmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrencilere ulaştırılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı iki kısımdan oluşmaktadır. Aracın birinci bölümünde yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aylık ortalama gelir, ailenin tutumu ve yeterli arkadaşı olma durumu demografik bilgileri değerlendirilmiştir. Veri toplama aracının ikinci bölümünde Prososyal Davranış Ölçeği kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda, öğrencilere "Prososyal Davranış Ölçeği" uygulanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 27 (Statistical Package for Social Science) programında işlenerek analiz edilmiştir. Çalışma grubundaki öğrencilerin demografik özelliklerine göre betimsel istatistiksel analizlerde frekans (f) ve yüzde (%) teknikleri kullanılmıştır. Araştırma verileri üzerinde yapılan Kolmogorov Smirnov testi sonucunda, verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle, cinsiyet ve yeterince arkadaşının olup olmadığı değişkenleri için Mann-Whitney U testi, sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumu, ailenin tutumu ve aylık ortalama gelir düzeyine göre ise Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, Bursa Osmangazi ilçesindeki bir devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerin prososyal davranışlarını değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmanın bulguları ve yorumları sunulmuştur.

Demografik özellikler ve prososyal davranış ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testi sonuçları şu şekildedir:

Tablo 2.

Öğrencilerin İçsel Prososyal Davranışları ile Cinsiyet ve Yeterince Arkadaş Sahip Olma Durumu Değişkenlerine İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları

			N	\bar{X}	S.S	U	P
İçsel Prososyal Davranış	Cinsiyet	Kız	141	136.37	0.7	8407.5	0.517
		Erkek	125	130.26			
	Yeterince arkadaşın var mı?	Evet	228	133.57	4315	-0.038	
		Hayır	38	133.05			

Tablo 2 'de yer alan bulgulara göre içsel prososyal davranış ($U=8407.5$, $p=0.517$) cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemiştir. İçsel prososyal davranış ($\bar{x}=136.37$) kız öğrencilerinin puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. İçsel prososyal davranış ($U=4315$, $p=-0,038$) yeterince arkadaşı bulunma durumuna göre anlamlı farklılık göstermiştir. Bu farklılığın, kız öğrenciler lehine sonuçlandığı görülmektedir.

Tablo 3.

Öğrencilerin Dışsal Prososyal Davranışları ile Cinsiyet ve Yeterince Arkadaş Sahip Olma Durumu Değişkenlerine İlişkin Mann Whitney U-testi Sonuçları

		N	\bar{X}	S.S	U	P
Dışsal Prososyal davranış	Cinsiyet	Kız	141	127.63	7985.5	0.186
		Erkek	125	140.12		
	Yeterince arkadaşın var mı?	Evet	228	135.67	3838	-1.12
		Hayır	38	120.5		

Tablo 3 'te gösterilmiş bulgulara göre dışsal prososyal davranış ($U=7985.5$, $p=0.186$) cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Dışsal prososyal davranış ($\bar{x}=140.12$) erkek öğrencilerin puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Dışsal prososyal davranış ($U=3838$, $p=-1.12$) yeterince arkadaş bulunma durumuna göre anlamlı farklılık göstermiştir.

Tablo 4.

İçsel Prososyal Davranış ile Sınıf Düzeyi, Anne Eğitim Durumu, Baba Eğitim Durumu, Ailenin Tutumu ve Aylık Ortalama Gelire İlişkin Kruskal Wallis H-testi Sonuçları

		N	\bar{X}	X2	P		
İçsel Prososyal Davranış	Sınıf Düzeyi	Hazırlık	24	114.46	13.19	0.01	
		9.Sınıf	70	156.27			
		10.Sınıf	74	117.89			
		11.Sınıf	77	127.25			
	Anne Eğitim Durumu	İlkokul	39	136.76	1.37	0.84	
			Ortaokul	35			126.19
		Lise	97	138.02			
			Ön lisans	35			137.41
			Lisans ve üstü	60			126.07
			İlkokul	13			173.08
Ortaokul	21	116.74	4.94	0.29			

Baba Eğitim Durumu	Lise	108	129.84	3.35	0.34
	Ön lisans	45	139.22		
	Lisans ve üstü	79	133.18		
	Demokratik	132	139.31		
Ailenin Tutumu	Otoriter	85	133.21	5.31	0.25
	İlgisiz	13	103.04		
	Mükemmeliyetçi	36	123.9		
	10000	11	109.86		
Aylık Ortalama Gelir	10000-15000	34	141.68	5.31	0.25
	15000-20000	55	133.47		
	20000-25000	53	150.58		
	25000 ve üstü	113	125.34		

Tablo 4 'te yer alan bulgulara göre, öğrencilerin içsel prososyal davranışları ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($X^2=13.19$, $p=0.01$). Bununla birlikte, baba eğitim durumu ile içsel prososyal davranış arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($X^2=4.94$, $p=0.29$). Ailenin tutumu ile içsel prososyal davranış arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır ($X^2=3.35$, $p=0.34$). Aylık ortalama gelir ile içsel prososyal davranış arasındaki ilişki de anlamlı değildir ($X^2=5.31$, $p=0.25$). Ancak içsel prososyal davranış ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ($X^2=1.37$, $p=0.84$). 12.sınıf öğrencilerinin içsel prososyal davranış sergileme puanlarının, diğer sınıf düzeylerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, anne eğitim durumu lise olan ve baba eğitim durumu ilkököl olan grupların ortalama puanları diğer gruplara göre daha yüksek bulunmuştur. Demokratik bir aile tutumuna sahip olan öğrencilerin ortalama puanlarının da daha yüksek olduğu görülmektedir. Aylık ortalama gelirin 20.000-25.000 TL arasında olan grubun ortalama puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 5.
Dışsal Prososyal Davranış ile Sınıf Düzeyi, Anne Eğitim Durumu, Baba Eğitim Durumu, Ailenin Tutumu ve Aylık Ortalama Gelire İlişkin Kruskal Wallis H-testi Sonuçları

		N	\bar{X}	X^2	P
Dışsal Prososyal Davranış	Hazırlık	24	136.5	11.406	0.22
	9.Sınıf	70	115.48		
	10.Sınıf	74	151.4		
	11.Sınıf	77	139.67		
	12.Sınıf	21	104.45		
	İlkököl	39	121.79		

	Ortaokul	35	129.67		
Anne Eğitim Durumu	Lise	97	139.2		
	Ön lisans	35	121.69		
	Lisans ve üstü	60	141.03		
	İlkokul	13	154		
Baba Eğitim Durumu	Ortaokul	21	110.1		
	Lise	108	138.68	5.48	0.241
	Ön lisans	45	117.99		
	Lisans ve üstü	79	138.1		
Ailenin Tutumu	Demokratik	132	132.34		
	Otoriter	85	132.76	0.245	0.97
	İlgisiz	13	141.81		
	Mükemmeliyetçi	36	136.5		
Aylık Ortalama Gelir	10000	11	145.86		
	10000-15000	34	136.32		
	15000-20000	55	135.39	1.78	0.77
	20000-25000	53	121.55		
	25000 ve üstü	113	136.13		

Tablo 5 'te gösterilmiş bulgulara göre öğrencilerin hem sınıf düzeyi ($X^2=11,406$, $p=0,22$) hem de baba eğitim durumu ($X^2=5,48$, $p=0,24$) ile dışsal prososyal davranış arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Fakat anne eğitim durumu ($X^2=2,92$, $p=0,57$), ailenin tutumu ($X^2=0,245$, $p=0,97$) ve aylık ortalama gelir ($X^2=1,78$, $p=0,77$) ile dışsal prososyal davranış arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Ayrıca 10.sınıf öğrencilerin ($X=151,4$), anne eğitim durumu lisans ve üstü($X=141,03$), baba eğitim durumu ilkokul ($X=154$), aile tutumu ilgisiz ($X=141,81$) ve aylık ortalama geliri 10000 TL ($X=145,86$) olan grupların dışsal prososyal davranış puanlarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmaya katılan öğrencilerin içsel prososyal davranışları incelendiğinde, cinsiyet temelinde belirgin bir fark olmadığı, ancak yeterince arkadaş sahibi olma durumunun bu davranışlarla ilişkilendirilebileceği gözlemlenmiştir. Bu bulgu, yeterli sosyal destek ve arkadaşlık ilişkilerinin, öğrencilerin içsel motivasyonlarını artırarak prososyal davranışlarını olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle sosyal etkileşimlerin artması, öğrencilerin empati geliştirme ve yardımlaşma gibi olumlu davranışları sergilemesini teşvik edebilir. Dışsal prososyal davranışlarda da cinsiyet temelinde belirgin bir fark bulunmamaktadır; ancak yine yeterince arkadaş sahibi olma durumu ile ilişkilendirilebilir. Sosyal çevrenin zenginliğinin, öğrencilerin

başkalarına yardım etme, iş birliği yapma ve sosyal normlara uygun davranma eğilimlerini artırabileceği öne sürülmektedir. Elde edilen bulgular, sınıf düzeyi, aile eğitim düzeyi, aile tutumu ve gelir gibi faktörlerin öğrencilerin içsel prososyal davranışları üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Dışsal prososyal davranışlar açısından ise yalnızca sınıf düzeyi ve baba eğitim durumunun etkili olduğu, diğer faktörlerin ise anlamlı bir etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, sosyal çevrenin ve ailevi faktörlerin öğrencilerin prososyal davranışları üzerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'deki literatür incelendiğinde, özellikle eğitim bağlamında, okul çağındaki çocuklar ve gençler üzerinde yapılan prososyal davranış araştırmalarının sınırlı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, uluslararası literatürde prososyal davranışlarla ilgili çeşitli katılımcı grupları üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar mevcuttur. Bu çalışmalar, çoğunlukla bireysel, kültürel ve sosyal faktörlerin prososyal davranışlar üzerindeki etkilerini anlamaya yöneliktir ve farklı sosyoekonomik ve kültürel bağlamlarda prososyal eğilimlerin karşılaştırmalı analizini içermektedir.

Araştırma bulguları, öğrencilerin içsel ve dışsal prososyal davranışlarının cinsiyet temelinde belirgin bir fark göstermediğini ancak yeterince arkadaş sahibi olma durumunun bu davranışlarla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Yeterli sosyal destek ve arkadaşlık ilişkilerinin, öğrencilerin içsel motivasyonunu artırarak empati geliştirme ve yardımlaşma gibi olumlu davranışları teşvik ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, sınıf düzeyi, aile eğitim durumu, aile tutumu ve gelir gibi faktörlerin içsel prososyal davranışları etkileyebileceği gözlemlenmiştir. Dışsal prososyal davranışlar açısından yalnızca sınıf düzeyi ve baba eğitim durumunun etkili olduğu, diğer faktörlerin ise anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, sosyal çevrenin ve ailevi faktörlerin, öğrencilerin prososyal davranışları üzerinde önemli bir rol oynadığını vurgulamakta ve bu alanlarda daha fazla araştırma yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Krebs (1970), özgeciliğe ilgili literatürü gözden geçirerek bu kavramı detaylı bir şekilde incelemiştir. Yaptığı çalışmada, olumlu ve olumsuz duygusal durumların gözlemlenmesiyle tetiklenen durumların, bireylerin özgeciliğini etkilediğini tespit etmiştir. Ayrıca, bağımlılık ve kişilerarası çekiciliğin, bireylerin özgeciliğini ortaya çıkaran kapasitesini etkilediği, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf ve arkadaşlık statüsü gibi özelliklere bağlı olarak belirlenmiştir.

Carlo vd. (2007) yaptığı çalışmada, 233 ergen üzerinde ebeveynlik tarzları, ebeveyn uygulamaları, sempati ve prososyal davranışlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın genel değerlendirmesinde, ebeveynlik uygulamalarının ergenlerin prososyal davranışlarıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Bulgular, ebeveynlik uygulamaları ile prososyal davranışlar arasındaki ilişkilerin çoğunlukla sempatinin dolaylı etkisinden kaynaklandığını göstermiştir. Ebeveynlik tarzları ile prososyal davranışlar arasında ise daha zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, sempatinin prososyal davranışları önemli ölçüde etkilediği belirlenmiştir.

Çalık vd. (2009), 6., 7. ve 8. kademede eğitim gören 456 öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, zorbalık ve prososyal davranışlar arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada, prososyal davranışları yüksek olan çocukların zorbalık yapma düzeylerinin daha düşük olasılıkta olduğu tespit edilmiştir.

Çekin (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 178 öğrencinin prososyal davranış eğilimleri üzerine odaklanılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin prososyal eğilimleri hafızlık, cinsiyet, babanın eğitim durumu, kardeş sayısı ve ailenin ortalama geliri gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Hofmann ve Müller (2018), 864 ortaokul öğrencisi üzerinde gerçekleştirdikleri boyut analiziyle, ergenlerin antisosyal davranış gelişimi ve altında yatan mekanizmalar üzerindeki olumlu akran etkisinin yararlarını araştırmışlardır. Araştırmanın sonuçları, sınıf arkadaşları arasında daha fazla prososyal davranışın bulunduğunu ve olumlu akran etkisi altında olan çocukların gelecekteki kişisel antisosyal davranış düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermiştir. Bu da akranların prososyal davranışlarının, bireylerin antisosyal davranışlarını etkileyebileceği yönünde bir bulguya işaret etmektedir.

Van der Graaff vd. (2018) 497 ergenle gerçekleştirdiği boylamsal çalışmanın sonuçlarına göre, prososyal davranışlarda belirgin cinsiyet farkları ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre, erkek çocukların prososyal davranış seviyeleri 14 yaşına kadar sabit kalmış, ardından 17 yaşına kadar bir artış göstermiş ve sonrasında hafif bir düşüş yaşamıştır. Kızlar için ise prososyal davranış düzeyi 16 yaşına kadar artmış ve daha sonra hafifçe azalmıştır. Benzer bir çalışmayı Padilla-Walker vd (2018) de 500 ergenle yürütmüş ve prososyal davranışların ergenlik döneminin başından ortalarına kadar arttığını, daha sonra yetişkinliğe geçişte düzleşmekte olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma, ergenlik döneminin ileri yaşlarına doğru, arkadaşlara yönelik prososyal davranışların giderek arttığını, aileye yönelik prososyal davranışların ise ergenlik dönemine nispeten istikrarlı olduğunu ve daha sonra arttığını göstermiştir.

Türkmen (2018)'in gerçekleştirdiği araştırmada, 48-60 aylık 160 çocuk ve onların ebeveynlerinden elde edilen bulgulara göre, prososyal davranışlar üzerinde doğum sırası, cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve kardeş sayısı gibi değişkenler arasında kardeş sayısının prososyal davranışlar üzerinde anlamlı bir fark yarattığı belirlenmiştir. Ayrıca, zekâ alanlarının prososyal davranışlar ile ilişkisinde anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Yapılan literatür taraması ile araştırmanın benzer ve farklı sonuçları aşağıda belirtilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, cinsiyet temelinde öğrencilerin içsel ve dışsal prososyal davranışları arasında belirgin bir fark bulunmadığını ancak her iki davranış türünün de yeterince arkadaş sahibi olma durumu ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, içsel prososyal davranışları etkileyen faktörler arasında sınıf düzeyi, aile eğitim düzeyi, aile tutumu ve gelir gibi unsurlar yer alırken, dışsal

prososyal davranışlar üzerinde sadece sınıf düzeyi ve baba eğitim durumunun belirgin bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Krebs (1970)'in özgecilik üzerine yaptığı çalışma, duygusal durumların özgecilik üzerindeki etkilerini inceleyerek prososyal davranışların içsel yönleriyle duygusal durumlar arasındaki benzerliğe katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde, Carlo vd. (2007) ebeveynlik stilleri ve sempati arasındaki ilişkiyi vurgulayan çalışması, bu araştırmada içsel prososyal davranışların ebeveynlik stilleri ile olan ilişkisine paralel sonuçlar sunmaktadır.

Farklılıklar ise Çalık vd. (2009)'nin prososyal davranış ile zorbalık arasındaki ilişkiyi olumlu buldukları çalışmada görülmektedir; bu çalışmada böyle bir ilişki tespit edilmemiştir. Ayrıca, Hofmann ve Müller (2018)'in çalışması sınıf arkadaşları arasındaki olumlu akran etkisinin prososyal davranışları artırdığını belirtirken, bu araştırma genel olarak içsel prososyal davranışlara odaklanmıştır. Bu farklılıkların, çalışmalardaki örneklem çeşitliliği, kullanılan yöntemler, ölçütler ve odaklanılan prososyal davranış türleri gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir.

Ulusal ve uluslararası literatürde prososyal davranışların farklı yaş gruplarında ve ebeveynlerin etkisiyle araştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, mevcut çalışma, yerel düzeyde prososyal davranışları yapay zekâ destekli bir perspektifle ele almasıyla öne çıkmaktadır ve Türkiye örneğinde ergenlerin prososyal davranışlarını anlamaya yönelik kapsamlı bir katkı sunmaktadır. Böylece hem yerel topluluklar hem de ulusal çapta gerçekleştirilecek faaliyetler için önemli bir referans oluşturmakta, ileride yapılacak çalışmalar için sağlam bir temel sağlamaktadır.

Bu çalışma, elde edilen bulgular ve kullanılan yöntemlerle ergenlerin prososyal davranışlarını anlamaya yönelik daha geniş bir perspektif sunmakta ve bu alandaki yerel ve ulusal çabalara destek vermektedir. Çalışmanın yalnızca bilimsel katkılarla sınırlı kalmayıp, toplum düzeyinde farkındalık yaratarak pozitif etkiler yaratma potansiyeline de sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Öneriler

Ergenlerin prososyal davranışlarını geliştirmek, onların toplumsal sorumluluk duygularını, empati yeteneklerini ve olumlu sosyal etkileşimlerini artırmak için çeşitli stratejiler içerebilir.

Öncelikle, empati gelişimini desteklemek adına öğrencilere empati üzerine konuşmalar, hikayeler ve aktivitelerle farkındalık kazandırılabilir. Bu süreçte, başkalarının duygularını anlama ve paylaşma konusunda rol oynama aktiviteleri düzenlenmesi etkili olacaktır. Ayrıca, okullar, gençlik merkezleri veya yerel topluluk kuruluşları ile iş birliği yaparak öğrencilere gönüllülük fırsatları sunabilir. Toplum

hizmeti projelerine katılım, öğrencilere yardımlaşma ve topluma katkı sağlama fırsatları sunar.

Ergenlere, sorunlara yaratıcı ve olumlu çözümler bulma konusunda teşvik edici etkinlikler ve görevler verilebilir. Grup çalışmaları, ortak sorunlara karşı iş birliği içinde çözüm üretmeyi teşvik ederken, okul projelerinde veya sosyal gruplarda liderlik fırsatları yaratılarak öğrencilerin liderlik becerilerini geliştirmeleri sağlanabilir. Bu çerçevede, öğrencilere sorumluluklar verilmesi, onların liderlik ve takım çalışması becerilerini artırmalarına olanak tanır.

Derslerde, seminerlerde veya etkinliklerde toplumsal adalet, eşitlik ve hoşgörü konularının işlenmesi önemlidir. Öğrencilere çeşitli bakış açılarıyla konuları düşünme ve tartışma fırsatları sunulmalıdır. Bunun yanı sıra, iletişim, iş birliği ve çatışma çözme gibi sosyal becerileri güçlendirmeye yönelik eğitim programları düzenlenebilir. Ergenlere duygusal zekalarını geliştirmeleri için empati kurma, duygusal ifade ve düzenleme, aktif dinleme, stres yönetimi, çatışma çözme gibi çeşitli araçlar ve stratejiler öğretilir.

Son olarak, ailelerle düzenli iletişim kurarak, evde ve okulda benzer değerlerin ve beklentilerin paylaşılması önemlidir. Ailelerin, çocuklarının sosyal gelişimini desteklemeye yönelik bilgi ve kaynaklarla donatılması, iş birliğini güçlendirecektir. Bu öneriler, ergenlerin prososyal davranışlarını güçlendirmeye yönelik kapsamlı bir yaklaşım sunabilir. Unutulmamalıdır ki her birey farklıdır; bu nedenle bireysel ihtiyaçlara ve özelliklere odaklanmak önemlidir.

Ergenlerin prososyal davranışlarını geliştirmeye yönelik araştırmalar yapmak isteyenler için, çok boyutlu bir araştırma tasarımı önerebiliriz. Bu araştırma, empati, sosyal sorumluluk, liderlik ve iş birliği gibi çeşitli prososyal becerilere odaklanarak, farklı stratejilerin etkinliğini inceleyebilir. Örneğin, empati geliştirme aktivitelerinin, gönüllülük projelerinin ve liderlik fırsatlarının gençlerin olumlu sosyal davranışları üzerindeki etkileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilir. Nicel ve nitel yöntemleri birleştirerek, öğrencilerden, öğretmenlerden ve ailelerden veri toplanabilir. Bu yaklaşım, ergenlerin bireysel farklılıklarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, prososyal davranışları destekleyici stratejilerin etkili yollarını ortaya koyabilir. Aynı zamanda, araştırmada toplum hizmeti katılımı ve sosyal beceri eğitimlerinin uzun vadeli etkilerini incelemek, ergenlerin sosyal gelişimlerine yönelik kapsamlı bir bakış sunacaktır.

Etik Beyanı

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde belirtilen kurallara uyulduğunu ve Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlere dayalı hiçbir işlem yapmadığımızı beyan ederiz. Bursa Uludağ Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulları 31 Mayıs 2024 tarihli 53 nolu karar doğrultusunda çalışma yapılmıştır. Aynı zamanda tüm yazarların çalışmaya katkıda

bulunduğu, yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını, tüm etik ihlallerde tüm sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu beyan ederiz.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmayı yapan yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Kaynakça

- Ata, S., & Artan, İ. Z. (2021). Ergen Prososyallik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Turk J Child Adolesc Ment Health*, 28(1), 38-44. <https://doi.org/10.4274/tjcamh.galenos.2020.14632>
- Ayten, A., & Köse, A., (2009). Bâtil inanç ve davranışlar üzerine psikososyolojik bir analiz. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(2), 45-70.
- Bağcı, B. (2015). *Çocuk ve yetişkin prososyallik ölçeklerinin geçerlik güvenirlilik çalışması ve çocuk ile anne-baba prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 394899) [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi-Aydın]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Bayrakçı, E. & Kayalar, M., (2016). İfşa davranışının prososyal davranışlar bağlamında değerlendirilmesine yönelik teorik bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(15), 120-131. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.252111>
- Bayrakdar, N. (2018). Klasik Koşullanma Kuramı ve Din Eğitimi. *EKEV Akademi Dergisi* (74), 239-268.
- Bilgin, N. (1988). *Sosyal psikolojiye giriş*. Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Bora, E. ve Baysan-Arabacı, L. (2009). Empati Ölçeği Türkçe formunun üniversite öğrencilerinde psikometrik özellikleri. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni (Bulletin of Clinical Psychopharmacology - BCP)*, 19(1), 39-47.
- Carlo, G., McGinley, M., Hayes, R., Batenhorst, C., & Wilkinson, J. (2007). Ebeveynlik stilleri mi yoksa uygulamaları mı? ergenler arasında ebeveynlik, sempati ve sosyal davranışlar. *Genetik Psikoloji Dergisi*, 168(2), 147-176.
- Carlo, G., H., A., C., S., & Randall, B. (2007). Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents. *Journal Of Early Adolescence*, 23(1), 107-134.
- Crick, N. R. (1996). The role of overt aggression, relational aggression and prosocial behavior in the prediction of children's future social adjustment. *Child Development*, 67,2317-2327.
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. & Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 60(60), 555-576.
- Çekin, A. (2013). İmam hatip lisesi öğrencilerinin prososyal davranış eğilimleri üzerine nicel bir inceleme. *Journal Of International Social Research*, 6(28). <https://doi.org/10.4274/tjcamh.galenos.2020.14632>

- Dinç, Kılıç, & S. Y. N. (2017). Sınav kaygısı yaşayan kpss'ye hazırlık öğrencilerinin öz-değer algısı üzerine nitel bir çalışma. *Akademik Bakış Dergisi*, (41), 359 – 383.
- Dinçyürek, S., (2004). Üniversite öğrencilerinin empatik becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi* (10). <https://doi.org/10.33417/-tsh.936771>
- Eisenberg, N., Carlo, G., Murphy, B., & Court. P., (1995). Prosocial development in late adolescence: a longitudinal study. *Child Development*, 66,1179-1197.
- Ekşi, H., Sayın, M.& Çelebi, Ç. D. (2016). Üniversite öğrencilerinin özgecilik ve otantiklik seviyeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(32), 79-102.
- Esmer, E., & Özdaşlı, K. (2018). *Akademik yönetimde psikolojik sözleşme ihlali, etik liderlik ve prososyal davranışlar* (1.baskı). Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Hofmann, V & Müller, C. M. (2018). Avoiding antisocial behavior among adolescents: the positive influence of classmates' prosocial behavior. *Journal Of Adolescence*. 68(1), 136-145.<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2018.07.013>
- İşmen, A. & Yıldız, S. A. (2005). Öğretmenliğe ilişkin tutumların özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 42(42), 151-66.
- Karasar, N., (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kasapoğlu, A. (2006). Empati ve sempati olgusuna vurgu yapan bazı ayetler. *Bilimname: Düşünce Platformu*, 33-61.
- Krahé, B. & Möller I., (2010). Links between self-reported media violence exposure and teacher ratings of aggression and prosocial behavior among german adolescents. *Journal Of Adolescence Article In Press*.
- Krebs, DL (1970). Fedakarlık: Kavramın incelenmesi ve literatürün gözden geçirilmesi. *Psikolojik Bülten*, 73(4), 258–302. <https://doi.org/10.1037/h0028987>
- Marcia, J., (1980). Identity in adolescence. *Handbook Of Adolescent Psychology*, 9(11), 159-187.
- Özbek, M. (2010). İnsan İlişkilerinde Empatinin Yeri ve Önemi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49).
- Özcan, Ö. & Çelik, G. (2017). Bilişsel davranışçı terapi. *Türkiye Klinikleri J. Child Psychiatry-Special Topics*, 8(2), 10-20.
- Özdel, K., (2015). Düünden bugüne bilişsel davranışçı terapiler: teori ve uygulama. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, 8(2), 10-20.
- Padilla-Walker,L.M., Carlo, G., & Memmott-Elison, M. K. (2018). Longitudinal Change in Adolescents' Prosocial Behavior Toward Strangers, Friends, and Family. *J Res Adolesc*. 2018 Sep;28 (3), 698-710.
- Pakaslahti,L., Karjalainen, A.,& Järviö, L., (2002). Relationships between adolescent prosocial problem-solving strategies, prosocial behavior, and sozjal acceptance. *International Journal Of Behavioral Development*, 26(2), 137-144.

- Şimşek, M., Çelik, A., & Akgemci, T. (2015). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*. Eğitim Yayınevi.
- Türkmen, S., (2018). *Okul öncesi eğitim alan 48-60 aylık çocukların zekâ alanlarıyla prososyal davranışları arasındaki ilişki* (Tez No. 536569) [Yüksek lisans tezi Kastamonu Üniversitesi-Kastamonu]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Türkyılmaz, M., Karadeniz, A., & Can, R. (2010). Ergenlik dönemi öğrencilerinin okuma alışkanlıkları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 1 – 21.
- Uysal, H., Aydos, E. H., & Akman, B. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının sınıfa uyumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 629-632.
- Uzmen, S. & Mağden, D. (2002). Okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (15), 193-212.
- Ümmet, D., Ekşi, H., & Ortar, M. (2013). Özgecilik (altruism) ölçeği geliştirme çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 301-321.
- Van der Graaff J, C. G. (2018). *Prosocial behavior in adolescence: gender differences in development and links with empathy*. Youth Adolescence.
- Yüksel, A. (2004). Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 341-354.

Extended Abstract

Adolescence is defined as the second decade of human life and is a period in which children step into adulthood. This is a period in which physical growth, intellectual development, emotional changes and hormonal conditions are experienced, and social relations become more important (Türkyılmaz, Karadeniz, & Can, 2010). As social relationships develop, personal romantic and peer relationships also become particularly important. During adolescence, one of the factors that play an important role in identity development is peer relationships (Marcia, 1980). The friendship bonds established during this period can affect the behavior of the individual.

Behavior can be defined as a person's reaction to certain stimuli, covering all his actions (Şimşek, Çelik, & Akgemci, 2015). Prosocial behavior is a type of behavior that is completely voluntary, respectful of others, and does not expect anything in return (Esmer & Özdaşlı, 2018). Prosocial behavior must be voluntary; Behaviors imposed on the individual are not considered positive social behaviors, even if they are beneficial (Bilgin, 1988). Positive social behavior is also defined as "altruistic behavior" (Çekin, 2013).

Altruism is equivalent to the English word "altruism" and refers to a person's behavior of spending time, energy and resources while doing volunteer work, taking

into account the conditions of others (Ümmet et al, 2013). Altruism falls into both the category of helping others and the category of positive social behavior (İşmen & Yıldız, 2005). Prosocial behaviors, which include behaviors that contribute to the happiness and interests of others, such as empathy, cooperation, sharing, helping, altruism and comfort, are called "positive social behavior" (Uzmen & Mağden, 2002).

In their study examining the literature on prosocial behavior, Çalık et al. (2009) found that prosocial behavior predicted gender variables and significantly affected student behavior. In Uysal et al.'s (2016) study, the relationship between teachers' prosocial behaviors and their education levels was examined and it was determined that teachers with a master's degree achieved higher prosocial behavior scores compared to their colleagues at other education levels.

This study aims to examine the prosocial behavior of adolescents. A descriptive research method was used (Karasar, 2020). The findings show that internal and external prosocial behaviors do not differ significantly by gender, but students with enough friends have higher scores. While internal prosocial behaviors vary significantly according to grade level, external prosocial behaviors are related to father's education level. While factors such as family education level, family attitude and income affect internal prosocial behaviors, no significant effect was found on external prosocial behaviors.

Research on prosocial behavior in the educational context in Turkey is limited. In the international literature, the effects of individual, cultural and social factors on prosocial behavior have been examined. Krebs (1970) found that positive and negative emotional states affect individuals' altruism. Carlo et al. (2007) found that parenting practices are related to adolescents' prosocial behaviors and that sympathy has a significant impact on these behaviors. Çalık et al. (2009) showed that prosocial behaviors reduce bullying levels. Çekin (2013) found that students' prosocial tendencies differ according to demographic variables. Hofmann and Müller (2018) showed that positive peer influence reduces adolescents' antisocial behavior. Van der Graaff and team (2018) found gender differences in prosocial behaviors. Türkmen's (2018) research showed that the number of siblings has a significant effect on prosocial behavior.

This study highlights its potential in understanding and evaluating adolescents' prosocial behavior and takes a leading role by supporting local and national efforts in this field. The findings and methods obtained will shed light on future studies and provide a broader perspective on understanding prosocial behaviors. Therefore, the study not only makes a scientific contribution but also has the potential to create impacts at the societal level.

Various strategies can be applied to improve adolescents' prosocial behavior. First, it is important to support the development of empathy; For this purpose, speeches, stories and activities on empathy can be presented to students and role-play activities

can be organized. Offering volunteer opportunities is also an effective method; Volunteer projects can be organized by collaborating with schools and local community organizations. By encouraging creative and positive solutions, group work and activities to find solutions to common problems can be organized. Leadership opportunities can be created in school projects or social groups to develop adolescents' leadership skills. Covering social justice and equality issues in lessons and activities can increase students' sensitivity to these issues. Communication, cooperation and conflict resolution training programs can be organized to strengthen social skills. Additionally, children's social development should be supported by regular communication with families. These recommendations provide a comprehensive approach to strengthening adolescents' prosocial behavior. It should not be forgotten that the needs of each individual should be focused on, taking into account individual differences. When taken together, these strategies contribute to adolescents' development of important skills such as empathy, leadership, cooperation and social sensitivity.